પ્રવચન નં. ૨૦૫, ગાથા–૧૭૩-૧૭૪, શ્લોક–૨૮૯-૨૯૦, ગુરુવાર, અષાઢ વદ ૧૨, તા.૦૭-૦૮-૮૦

૧૭૩-૧૭૪. 'નિયમસાર'.

परिणामपुव्ववयणं जीवस्स य बंधकारणं होइ।
परिणामरहियवयणं तम्हा णाणिस्स ण हि बंधो।।१७३।।
ईहापुव्वं वयणं जीवस्स य बंधकारणं होइ।
ईहारहियं वयणं तम्हा णाणिस्स ण हि बंधो।।१७४।।

* સાભિલાષસ્વરૂપ = જેનું સ્વરૂપ સાભિલાષ (ઇચ્છાયુક્ત) હોય એવા.

પરિણામપૂર્વક વચન જીવને બંધકારણ થાય છે;
પરિણામ વિરહિત વચન તેથી બંધ થાય ન જ્ઞાનીને. ૧૭૩.

અભિલાષપૂર્વક વચન જીવને બંધકારણ થાય છે;
અભિલાષ વિરહિત વચન તેથી બંધ થાય ન જ્ઞાનીને. ૧૭૪.

'**ટીકા :– અહીં ખરેખર જ્ઞાનીને (કેવળજ્ઞાનીને) બંધના અભાવનું સ્વરૂપ કહ્યું છે.**' કોઈ એમ કહે છે કે કેવળજ્ઞાનીને ભાષા જે છે એ ભાષા વર્ગણાનું વચન પહેલે સમયે ગ્રહે, બીજે સમયે છોડે. એમ કહે છે. એ વાત ખોટી છે. શ્વેતાંબરમાં એમ લે. અમે 'પાલિતાણા' ગયા હતા ને? ત્યાં 'રામવિજય' હતા. અમારી સભામાં ઘણું માણસ હતું. એને ખબર પડી તો કહે, નહિ. કેવળી વચન ગ્રહે. પહેલે સમયે ગ્રહે અને બીજે સમયે છોડે. અહીં કહે છે કે એ વચનને અડતા જ નથી. આહાહા..! ભગવાન અરૂપી ચૈતન્ય, વાણી રૂપી જડ, બંને વચ્ચે તો અત્યંત અભાવ છે.

આત્મા '**સમ્યગ્જ્ઞાની (કેવળજ્ઞાની) જીવ ક્યાંય ક્યારેય સ્વબુદ્ધિપૂર્વક અર્થાત્ સ્વમનપરિણામપૂર્વક...**' મનના પરિણામપૂર્વક '**વચન બોલતો નથી.**' આહાહા..! શું કહે છે? ભાષા વર્ગણાની વચનની પર્યાય એ સમયે થવાની છે એ થાય છે. આત્માથી નહિ. આહાહા..! કોણ માને? જે સમયે ભાષા વર્ગણા.. '**કેમ?**' કે ચેતનમાં સ્વપરપ્રકાશક શક્તિ છે અને વાણીમાં સ્વપર કહેવાની શક્તિ છે. આહાહા..! વાણીમાં ભગવાનને લઈને નહિ. ભગવાનનું કેવળજ્ઞાન છે માટે વાણીમાં કાંઈક શક્તિ આવી એમ નહિ. ઝીણી વાત છે, ભાઈ! ભગવાનને કેવળજ્ઞાન છે તો છદ્મસ્થ કરતા એ વાણીમાં કાંઈ વિશેષ ફેરફાર પડ્યો, એમ નથી. એ તો એ જ સમયે વાણીના જે પરમાણુ ભાષા વર્ગણાપણે હતા એ ભાષા વર્ગણા, વચન વર્ગણાપણે થયા એમાં આત્માનો અધિકાર કાંઈ નથી. કેવળીનો અધિકાર બિલકુલ નથી. આહાહા..! ત્યાં પણ નહિ અને અહીં પણ નહિ. અહીં પણ આ વચન છે એ વચન સ્વતંત્ર નીકળે છે, આત્માથી નહિ. આહાહા..! આ વચન જે નીકળે છે એ ભાષા વર્ગણામાંથી આવે છે. આત્મા તો અરૂપી છે, આત્મા તો એને અડતો નથી. વાણીને તો આત્મા અડતો નથી... આહાહા..! અને વાણી નીકળે છે.

અહીંયાં કહે છે, વાણી નીકળવાના બે પ્રકાર. ભગવાન તો '**अमनस्काः केवलिनः**' '**(કેવળી મનરહિત છે.) એવું (શાસ્ત્રનું) વચન હોવાથી. (એમ સમજવું કે)–જીવને મનપરિણતિપૂર્વક વચન બંધનું કારણ છે...**' આહાહા..! મનમાં જોડાણ થાય.... ઝીણી વાત છે, પ્રભુ! અંતર મન પરમાણુ છે. અહીંયાં અનંત પરમાણુ છે. એમાં જે જોડાણ થાય- જોડાણ એટલે સંબંધ. એ સંબંધપૂર્વક જો વાણી નીકળે તો રાગપૂર્વક વાણી બંધનું કારણ છે. આહાહા..! છે? '**જીવને મનપરિણતિપૂર્વક...**' આહાહા..! આત્માની પરિણતિપૂર્વક નહિ. આહાહા..!

ભાષા નીકળે છે એ આત્માથી નહિ. દિવ્યધ્વનિ... આહાહા..! દુનિયાના પુણ્યને લઈને નીકળે છે એવું નિમિત્ત છે. એ તો એ સમયે ભાષાની પર્યાય નીકળવાની હતી તે નીકળી. આહાહા..! એમ દરેક સમયમાં દરેક પદાર્થની જે કાંઈ પર્યાય થાય છે એ પોતાથી પર્યાયના કાળમાં પર્યાય થાય છે. બીજાથી નહિ, તેમ આઘાપાછી નહિ, આગળ-પાછળ નહિ. આહાહા..!

એ વચન **'મનપરિણતિપૂર્વક વચન બંધનું કારણ છે એવો અર્થ છે અને મનપરિણતિપૂર્વક વચન તો કેવળીને હોતું નથી;...'** આહાહા..! કેવળીને એવું હોતું નથી કે હું સમજાવું, વાણી બોલું. આહાહા..! 'અમૃતચંદ્રાચાર્યે' પણ 'સમયસાર' બનાવીને ટીકા બનાવીને છેલ્લા શ્લોકમાં કહ્યું, અરે..! જીવો! હું આ વાણી-ટીકા કરું છું એમ ન માનો. આહાહા..! ટીકાની પર્યાય જડ અને મારી પર્યાય ચેતન. એ ટીકાની પર્યાય મેં કરી નથી. આહાહા..! એક વાત. બીજી વાત, કે અમારી ટીકા તારા કાને પડે છે તો એનાથી કાંઈ જ્ઞાન થાય છે એમ નથી. અરે..! આહાહા..! વાણી અમારાથી તો નથી પણ વાણી તને કાને પડે તો કાનને પણ વાણી અડતી નથી અને આત્માને તો અડતી નથી. અને જ્ઞાન જે અંદર થાય છે એ વાણીથી નથી થતું. એ સમયની તે જીવની જ્ઞાનની પર્યાય થવાની છે તે થાય છે. આહાહા..! ગજબ વાત છે.

જે સમયે જે દ્રવ્યની પર્યાય પોતાથી થાય એ પર્યાયમાં ષટ્કારક છે. શું કહે છે? ભાષા જે બોલાય છે એ ભાષાવર્ગણાની પર્યાય છે. એ પર્યાયમાં ષટ્કારક છે. પર્યાયમાં. પર્યાય કર્તા, પર્યાયનો કર્તા પર્યાય, પર્યાયનું કાર્ય પર્યાય, પર્યાયનું સાધન પર્યાય, પર્યાય કરીને પોતામાં રાખવી, પર્યાયથી પર્યાય થઈ અને પર્યાયનો આધાર પર્યાય. એક સમયમાં ષટ્કારકથી ભાષા ઉત્પન્ન થાય છે. ભગવાનથી નહિ. આહાહા..! સાધારણ માણસને તો.. ભગવાનથી તો નહિ પણ બીજા કોઈ પ્રાણીને મનપૂર્વક રાગ થાય એનાથી પણ વાણી નથી નીકળતી. આહાહા..! વાણીને કાળે જ ભાષા વર્ગણામાં જે વાણી થવાની પર્યાયનો કાળ છે ત્યારે એ થાય છે. એને ઠેકાણે અમે કહીએ છીએ, અમે આવું સમજાવ્યું, એને આમ કહ્યું એ બધો મિથ્યાત્વનો અહંકાર છે. મિથ્યાત્વનો અહંકાર છે. આહાહા..! કેમકે પરનું કરી શકતો નથી. અને અમે કરી શકીએ એમ માનવું (એ મિથ્યાત્વ છે). સૂક્ષ્મ વાત છે, ભાઈ! આહાહા..!

અહીં એ કહે છે, મનપરિણતિનો ભગવાનને અભાવ છે. તેથી **'વચન બંધનું કારણ છે એવો અર્થ છે અને મનપરિણતિપૂર્વક વચન તો કેવળીને હોતું નથી;...'** મનપરિણતિપૂર્વક વચન તો હોતું જ નથી. આહાહા..! વીતરાગ.. વીતરાગ. એક પરમાણુની પર્યાય પણ આત્મા કરી શકતો નથી.

એક પરમાણુમાં બે ગુણ ચીકાશ હોય અને બીજા પરમાણુમાં ચાર ગુણ ચીકાશ હોય તો બે મળીને ચાર થાય છે. તો એક પરમાણુમાં બેના ચાર થયા. એ ચાર જે (થયા તે) બીજા પરમાણુ છે એને કારણે નહિ. આહાહા..! શું કહ્યું? શાસ્ત્રમાં એમ આવે છે કે એક પરમાણુમાં બે ગુણ ચીકાશ (હોય અને) બીજા ચાર ગુણ ચીકાશ હોય તો સ્કંધ થાય છે.

પણ એક પરમાણુ બીજા પરમાણુને અડતો નથી. અને આ બે ચીકાશ હતી અને અહીં ચાર હતી માટે ચારને લઈને ત્યાં બે થઈ એમ છે નહિ. ચારને લઈને ચાર થઈ. બે પર્યાય હતી ત્યાં ચાર (થઈ) તો એને લઈને ચાર થઈ નથી. પોતાની પર્યાયમાં જ ચાર થવાની એ સમયની લાયકાત હતી. આહાહા..!

એ અહીં કહે છે. '**કેવળીને હોતું નથી; વળી ઇચ્છાપૂર્વક વચન જ સાભિલાષસ્વરૂપ જીવને...**' સાભિલાષ-ઇચ્છાપૂર્વક. આહાહા..! '**જીવને બંધનું કારણ છે...**'

મુમુક્ષુ :– અભિલાષ સહિત હોય તો બંધનું કારણ.

ઉત્તર :– ઇચ્છા-ઇચ્છા. ઇચ્છાપૂર્વક વાણી નીકળે છે એ બંધનું કારણ છે. પ્રભુ! આકરી વાત. છદ્મસ્થને પણ ઇચ્છા કરીને હું બોલું, એ ખોટી વાત છે. ભાષા પરમાણુની પર્યાય એ સમયે સ્વતંત્ર (થાય) છે. આહાહા..! ઝીણી વાત છે, ભાઈ! ભાષા બોલી શકે નહિ. આહાહા..! તો પછી શરીરને ચલાવી શકે? આહાહા..! એ કહે છે.

'**કેવળીના મુખારવિંદમાંથી નીકળતો,...**' આહાહા..! એમાં બે અર્થ છે. મુખારવિંદ લૌકિકની અપેક્ષાએ કહ્યું છે. બાકી તો આખા શરીરમાંથી ૐ નીકળે છે. ભગવાનને આખા શરીરમાંથી ૐ ધ્વનિ નીકળે છે. મુખારવિંદથી તો લોકોની ભાષાની અપેક્ષાએ કહ્યું છે. સમજાણું કાંઈ? ભગવાનની વાણી મુખથી નથી નીકળતી. મુખ તો બંધ છે, હોઠ બંધ છે. અંદરથી, આખા શરીરમાંથી ૐ ધ્વનિ (ઉઠે છે). 'ૐકાર ધ્વનિ સુણી અર્થ ગણધર વિચારે. ૐકાર ધ્વનિ સુણી અર્થ ગણધર વિચારે...' આહાહા..! 'રચી આગમ ઉપદેશ ભવિક જીવ સંશય નિવારે.' એ બેય સ્વતંત્ર છે. આહાહા..! આકરું કામ બહુ.

વાણીના કર્તા નહિ. કેવળી કર્તા તો નથી પણ છદ્મસ્થ કર્તા નથી. આહાહા..! કેમકે વાણી પરમાણુ છે. એક એક પરમાણુ બીજા પરમાણુની સાથે જોડાતા નથી. આ સ્કંધ છે. એમાં એક પરમાણુ બીજા પરમાણુને અડતો નથી. ગજબ વાત છે, પ્રભુ! આ અનંત પરમાણુનો સ્કંધ-પિંડ છે. એમાં એક એક પરમાણુ બીજા પરમાણુને અડતા નથી. આહાહા..! દરેક પરમાણુ પોતાના સ્વચતુષ્ટયમાં રહે છે. સ્વચતુષ્ટયનો અર્થ, પોતાનું દ્રવ્ય, પોતાનું ક્ષેત્ર, પોતાનો કાળ અને પોતાનો ભાવ. પરને તો એક પરમાણુ અડતા નથી. આહાહા..! ત્યારે આ રાડું પાડે છે કે કર્મને લઈને વિકાર થાય છે અને કર્મને લઈને વિકાર થાય છે. બધું ખોટું છે. આહાહા..! આકરું કામ છે. વસ્તુની મર્યાદા...

કોઈપણ દ્રવ્ય અનંતગુણથી ભરેલું છે. આત્મામાં ગુણ એટલા છે કે ત્રણકાળના સમયના... એક સેકન્ડમાં અસંખ્ય સમય, એવા ત્રણકાળના સમય, એથી અનંતગુણા ગુણ છે. આત્મામાં એથી અનંતગુણા ગુણ છે. પણ એ ગુણ થવાથી કોઈ ગુણ એવો નથી કે... એ પ્રશ્ન ચાલ્યો હતો કે એમાં અનંતગુણ છે તો એક ગુણ ઇચ્છા કરે, રાગ કરે, પરનું કરી દે એવો કોઈ ગુણ હોય તો શું હરકત છે? એવો પ્રશ્ન ચાલ્યો હતો. નહિ. કાંઈ પરનું કરી શકે એ વાત

ત્રણકાળમાં નથી. એક દ્રવ્ય બીજા દ્રવ્યનું કાંઈપણ કરી શકે, મદદ કરે, સેવા કરે, સહાયક થાય, ટેકો દે એ વાત નથી. આહાહા..! આકરી વાત છે. એ અહીં કહે છે.

'સાભિલાષસ્વરૂપ જીવને બંધનું કારણ છે અને કેવળીના મુખારવિંદથી નીકળતો,...' એ ચર્ચા અત્યારે ચાલે છે કે કોઈ વખતે મુખારવિંદથી નીકળે અને કોઈ વખતે આત્માના શરીરમાંથી (નીકળે છે, એમ લખ્યું છે). 'પંચાસ્તિકાય'ની ટીકામાં પહેલા આખા શરીરમાંથી ૐ નીકળ્યો એમ પાઠ છે. એમના મુખારવિંદથી. આ વ્યવહાર છે. મુખારવિંદથી કહ્યું એ વ્યવહારથી. બાકી નિશ્ચયથી ૐ ધ્વનિ આખા શરીરમાંથી નીકળે. હોઠ બંધ. આહાહા..! શરીર ધ્રુજે નહિ, અંદર ભાષા બોલે નહિ અને આખા શરીરમાંથી ૐ અવાજ આવે. એ ૐ ગણધર સાંભળે છે અને ગણધરદેવ શાસ્ત્રની રચના કરે છે. આહાહા..! એ શાસ્ત્રની રચના કરે છે એને પણ અહીંયાં ... કહ્યું.

પ્રભુ! અમે આ ટીકા બનાવી એમ ન માનો. એ મોહથી ન નાચો અને એ ટીકાથી તને જ્ઞાન થશે એવા મોહમાં ન નાચો. આહાહા..! કેમકે ટીકાની વાણી જુદી છે, તારું તત્ત્વ જુદું છે અને હું જુદો છું. આહાહા..! ગજબ વાત છે, પ્રભુ! વીતરાગમાર્ગ તો... ઓહો..! એક એક રજકણ અને એક એક આત્મા પોતાની પર્યાય સિવાય, એ પણ ષટ્કારકથી પર્યાય ઉત્પન્ન થાય છે, એ સિવાય પરનું કાંઈ કરી શકતો નથી. આહાહા..! એ અહીં કહે છે, કેવળીને મનપૂર્વક નથી, ઇચ્છાપૂર્વક નથી એટલે વાણી બંધનું કારણ નથી. વાણી-વાણીને કારણે નીકળી. આહાહા..! ભાઈ! દરેક પદાર્થ પોતાના ચતુષ્ટયમાં દ્રવ્ય-ક્ષેત્ર-કાળ-ભાવે બિરાજમાન છે. કોઈને કોઈનું આલંબન-આશ્રય નથી. આવે છે ને? .. આવે છે. લોકને બનાવીને (લખે છે). અન્યોઅન્ય પરસ્પર ઉપગ્રહ કરો. છાપામાં બહુ આવે છે. પરસ્પર ઉપગ્રહો. પરસ્પર ઉપકાર કરે છે. એમ છે નહિ. એનો એવો અર્થ વચનિકામાં છે. સર્વાર્થસિદ્ધિ વચનિકામાં એમ લીધું છે કે ઉપગ્રહ કહ્યું ને? એ તો નિમિત્તનું જ્ઞાન કરાવ્યું છે. નિમિત્ત પરને-વાણીને કરે એમ ત્રણકાળમાં નથી. આહાહા..! દુનિયાથી જુદી જાત છે, ભાઈ! એક એક આત્મા અને એક એક પરમાણુ (સ્વતંત્ર પરિણમે છે).

અહીં કહે છે, ઇચ્છાપૂર્વક ભગવાનની વાણી નથી. **'સમસ્ત જનોનાં હૃદયને આહ્લાદના કારણભૂત...'** એ પણ વ્યવહાર. **'સમસ્ત જનોનાં હૃદયને આહ્લાદના કારણભૂત દિવ્યધ્વનિ...'** આહાહા..! શ્રોતાને આહ્લાદ થાય છે એ તો પોતાને કારણે છે. વાણી તો નિમિત્તમાત્ર છે. નિમિત્ત પરમાં કાંઈ કરતું નથી. નિમિત્તની અસ્તિ છે. કોઈપણ કાર્યમાં નિમિત્તની અસ્તિ સહાયક થાય છે. પણ નિમિત્તથી એમાં કાંઈ થાય છે એમ ત્રણકાળમાં નથી. આહાહા..! સમજાય છે? આ આની ઉપર રહ્યું છે. ના. ના. એક એક પરમાણુ પોતામાં રહેલો છે. આકરી વાત છે, ભગવાન! એક એક પરમાણુ પોતામાં ષટ્કારકથી રહ્યો છે. કોઈ એને નીચેના કારણે રહ્યો છે અને આંગળી આમ અડે છે, એની ભગવાન ના પાડે છે. આંગળી

એને અડતી નથી. કેમકે એમાં અને આંગળી બેમાં અત્યંત અભાવ છે. અત્યંત અભાવ છે. તો અત્યંત અભાવ છે એમાં અડવું ક્યાંથી લાવ્યો? અમારી ગુજરાતી ભાષામાં અડે. સ્પર્શે, પરમાં પ્રવેશે એવી વાત છે નહિ. આહાહા..! આકરું કામ છે. આ બધા વેપાર, ધંધા, દુકાને બેસીને (કરે). એ ધંધા-બંધા આત્માથી થતા નથી. એય..! 'મનસુખ'! એ ધંધો પોતાથી થતો નથી. ધંધાના પરમાણુની પર્યાય એ વખતે એવી થવાની હોય તે થાય છે. આત્મા એ ધંધાની પર્યાયનો કર્તા બને એ મિથ્યાદૃષ્ટિ છે. આહાહા..! ઝીણી વાત છે, પ્રભુ! વીતરાગમાર્ગ દુનિયામાં ક્યાંય નથી. વીતરાગ સર્વજ્ઞમાં, એમાં પણ દિગંબરમાં જે વાત છે એવી વાત ક્યાંય છે નહિ. એવી વાત કોઈ સ્થાનમાં નથી. આહાહા..!

કહે છે કે વાણી મનપૂર્વક નથી થતી. **'સમસ્ત જનોનાં હૃદયને આહ્લાદના કારણભૂત...'** જુઓ! નિમિત્ત કીધું. એ નિમિત્તથી લીધું. સાંભળનારના હૃદયમાં આહ્લાદ થાય, એ તો એનો આહ્લાદનો કર્તા તો એ આત્મા છે. વાણી તો નિમિત્ત છે. વાણીથી ત્યાં આહ્લાદ થાય એમ છે નહિ. આકરી વાત છે. માર્ગ બહુ આકરો, પ્રભુ! આહાહા..! **'સમસ્ત જનોનાં...'** ભાષા શું છે? કે **'સમસ્ત જનોનાં...'** થોડા માણસો માટે નહિ. સર્વ જનોના **'હૃદયને આહ્લાદના કારણભૂત...'** એના હૃદયને આહ્લાદના નિમિત્તરૂપ. કારણરૂપ એટલે નિમિત્તરૂપ. આહાહા..! **'દિવ્યધ્વનિ તો અનિચ્છાત્મક (ઇચ્છારહિત) હોય છે;...'** ભગવાનને દિવ્યધ્વનિ અનિચ્છાત્મક હોય છે. આહાહા..! જડને શું ખબર પડે કે આ સર્વજ્ઞ છે અને હું સર્વજ્ઞની વાત કરું છું. આહાહા..! સર્વજ્ઞ થયા અને દિવ્યધ્વનિ આવી એ જડને ક્યાં ખબર છે?

મુમુક્ષુ :- ૬૬ દિવસ સુધી વાણી...

ઉત્તર :- ૬૬ દિવસ વાણી ન નીકળી. વાણી થવાને લાયક નહોતી. વાણી થવાને લાયક પરમાણુ નહોતા. આહાહા..! ઝીણી વાત છે, પ્રભુ! આ તો મુદ્દાની વાત છે. મુદ્દાની વાત સમજવી કઠણ ઘણી. બહુ કઠણ. આહાહા..! આખી દુનિયા હું કરું.. હું કરું... 'હું કરું હું કરું એ જ અજ્ઞાન છે, શકટનો ભાર જેમ શ્વાન તાણે.' ગાડી જેમ બળદથી ચાલે છે, એની નીચે કૂતરો ઊભો હોય તો એને અડે તો એમ જાણે કે મારાથી ગાડી ચાલે છે. એમ જગતના પદાર્થ પોતાની પરિણતિથી પરિણમી રહ્યા છે. ત્યાં માણસ ઊભેલો હોય એમ માને કે મારાથી થાય છે એ કૂતરા જેવો છે. અહીં તો સત્ય છે ને, બાપા! આહાહા..!

વીતરાગદેવ ત્રિલોકનાથ... મુનિ તો નાગા બાદશાહથી આઘા. એ તો નગ્ન મુનિ છે એને બાદશાહની પરવા નથી. એને સમાજની પરવા નથી કે આ વચનથી સમાજ સમતોલ રહેશે કે નહિ? આહાહા..! આવા ઉપદેશથી સમાજમાં સમતોલ (રહેશે નહિ) ને ભાગ પડી જશે કે નહિ? દરકાર નથી. 'એક હોય ત્રણકાળમાં પરમાર્થનો પંથ.' આહાહા..! માર્ગ આ છે.

'સમસ્ત જનોનાં હૃદયને આહ્લાદના કારણભૂત...' કારણભૂત છે, હોં! નિમિત્ત. **'દિવ્યધ્વનિ તો અનિચ્છાત્મક (ઇચ્છારહિત) હોય છે; માટે સમ્યગ્જ્ઞાનીને (કેવળજ્ઞાનીને) બંધનો**

અભાવ છે.' કેવળીને મનપરિણતિપૂર્વક ભાષા નથી. ભાષા ભાષાને કારણે છે. માટે એને બંધ નથી. આહાહા..! આકરી વાતું! ભાષા નીકળે એને કાળે નીકળે. સ્વકાળ છે. ભાષા નીકળવાનો ક્રમબદ્ધ.. જે સમયે એક ભાષાની પર્યાય થવાની હોય તે સમયે ક્રમબદ્ધ થાય છે. પરને કારણે નહિ. આહાહા..! પર્યાયમાં ક્રમબદ્ધ જે સમયે જે પર્યાય થવાની હોય તે સમયે થશે. એમ અનાદિઅનંત બધા પદાર્થમાં ક્રમબદ્ધ પર્યાય છે. કેવળી પણ ક્રમબદ્ધ પર્યાયને ફેરવી શકે નહિ. આહાહા..! તો પછી ભાષા કરી શકે ક્યાંથી? બહુ વિચાર નહિ, ઊંડો વિચાર કર્યો નહિ. એમ ને એમ સંસારની જગજાળમાં, ધંધા-ધંધા, મજૂરી, મજૂરીમાં પ્રભુની વાણી (એકકોર રહી ગઈ). આહાહા..!

કેવળી કહે છે કે મારાથી વાણી થતી નથી. આહાહા..! મારી ઇચ્છા અને મન નથી માટે વાણી નથી. અજ્ઞાનીને ઇચ્છાપૂર્વક વાણી નીકળે છે. એ વાણી ઇચ્છા છે માટે નીકળે છે એમ નથી. પણ ઇચ્છાપૂર્વક વાણી છે તેથી એ ઇચ્છાને કારણે બંધન છે. અલ્પજ્ઞ પ્રાણીને સર્વજ્ઞ સિવાય ઇચ્છા છે, વાણી વાણીને કાળે નીકળે છે. ઇચ્છાપૂર્વક વાણી નીકળતી નથી. ઇચ્છાપૂર્વક કહેવાનો અર્થ એ છે કે ભગવાનને ઇચ્છા નથી અને આને ઇચ્છા છે એટલું. પણ ઇચ્છાથી વાણી થાય છે એમ ત્રણકાળમાં નથી. આહાહા..! આવી વાત લોકોને બેસે શી રીતે? આહાહા..!

આ જમીન ઉપર પગ ચાલે છે ને. તો પગના રજકણ જમીનને અડ્યા નથી. જમીનને અડ્યા નથી. અને આ એને અડતો નથી. આહાહા..! પોતપોતાની પર્યાયમાં પરિણમે છે, કામ લે છે. બીજાની પર્યાય કરતા નથી અને પર્યાય સાથે જોડાતા નથી. આહાહા..! એ અહીં વાત કરી. ઇચ્છારહિત ભગવાનને બંધન નથી. **'માટે સમ્યગ્જ્ઞાનીને (કેવળજ્ઞાનીને) બંધનો અભાવ છે.'**

'[હવે આ ૧૭૩-૧૭૪મી ગાથાઓની ટીકા પૂર્ણ કરતાં ટીકાકાર મુનિરાજ ત્રણ શ્લોક કહે છે :]'

શ્લોક-૨૮૯

(मंदाक्रांता)

ईहापूर्वं वचनरचनारूपमत्रास्ति नैव
तस्मादेषः प्रकटमहिमा विश्वलोकैकभर्ता।
अस्मिन् बंधः कथमिव भवेद्रव्यभावात्मकोऽयं
मोहाभावान्न खलु निखिलं रागरोषादिजालम्।।२८९।।

[શ્લોકાર્થ :–] આમનામાં (કેવળી ભગવાનમાં) ઇચ્છાપૂર્વક વચનરચનાનું સ્વરૂપ નથી જ; તેથી તેઓ પ્રગટ-મહિમાવંત છે અને સમસ્ત લોકના એક (અનન્ય) નાથ છે. તેમને દ્રવ્યભાવસ્વરૂપ એવો આ બંધ કઈ રીતે થાય? (કારણ કે) મોહના અભાવને લીધે તેમને ખરેખર સમસ્ત રાગદ્વેષાદિ સમૂહ તો છે નહિ. ૨૮૯

શ્લોક–૨૮૯ ઉપર પ્રવચન

ईहापूर्वं वचनरचनारूपमत्रास्ति नैव
तस्मादेषः प्रकटमहिमा विश्वलोकैकभर्ता।
अस्मिन् बंधः कथमिव भवेद्द्रव्यभावात्मकोऽयं
मोहाभावान्न खलु निखिलं रागरोषादिजालम्।।२८९।।

શ્લોકાર્થ :– આહાહા..! **'આમનામાં (કેવળી ભગવાનમાં) ઇચ્છાપૂર્વક વચનરચનાનું સ્વરૂપ નથી જ;...'** ગજબ વાત. ૐ ધ્વનિ નીકળે છે એની રચના કરનાર ભગવાનઆત્મા નથી. સમજાણું કાંઈ? આહાહા..! વાણીના કારણે એ સમયે નીકળવાની યોગ્યતાથી વાણી નીકળે છે. **'ઇચ્છાપૂર્વક વચનરચનાનું સ્વરૂપ નથી જ;...'** ભગવાનને. **'તેથી તેઓ પ્રગટ-મહિમાવંત (ભગવાન) છે અને સમસ્ત લોકના એક (અનન્ય) નાથ છે.'** ઇચ્છા ન મળે, મનની સાથે જોડાણ ન મળે તો વાણી તો ક્યાંથી આવે? એવા પ્રભુ અનન્ય મહિમાવંત પરમાત્મા દેવની ઓળખાણ કરાવે છે. અરિહંતદેવ આવા હોય. આહાહા..! જે વાણીના કર્તા નથી, જેને ઇચ્છા નથી એ ભગવાનને રોગ થાય ને એને દવા થાય ને દવા લે એ બધી વાત...

મુમુક્ષુ :– ભોજન જ ન હોય તો માંદા કેમ પડે.

ઉત્તર :– આહારના પરમાણુને આત્મા અડતો જ નથી. આકરી વાત છે, પ્રભુ! આ દાળ-ભાત અહીં જીભને અડતા નથી. જીભ એને અડતી નથી. કેમકે જીભના પરમાણુ ભિન્ન છે અને આહારના પરમાણુ ભિન્ન છે. એક પરમાણુ બીજા પરમાણુની સાથે સંબંધ રાખતો નથી. આહાહા..! આહાર કરનાર આહાર.. એ તો આવ્યું છે. તમારે હિન્દીમાં પણ હશે. 'દાને દાને પર લીખા હૈ ખાનેવાલે કા નામ.' એવું આવે છે ને કાંઈક. એ નામ ક્યાં હતું? એનો અર્થ જે પરમાણુ જે એની પાસે આવવાના છે એ આવશે. એ કહે કે હું આ લાવું, શાક લાવું, રોટલી લાવું, આ લાવું એ બધું મિથ્યાભ્રમ છે. આહાહા..! સમજાણું કાંઈ? લાવી શકે નહિ, બનાવી શકે નહિ. આહાહા..! કેવળીનું દૃષ્ટાંત આપ્યું. ત્રણલોકનો નાથ પૂર્ણ કેવળજ્ઞાન, સમય એક... આહાહા..!

'સમંતભદ્રાચાર્ય' સ્તુતિમાં (કહે છે), પ્રભુ! આપનો સમય એક અને આ દ્રવ્યમાં દ્રવ્ય, ગુણ ને પર્યાય ત્રણ. આપ એક સમયમાં દ્રવ્ય-ગુણ-પર્યાય ત્રણને જાણો છો. એ પણ એકના

નહિ પણ અનંતના. એક સમયના બે ભાગ પડે નહિ. આહાહા..! એક સમયમાં... ‘ક’ બોલે એમાં અસંખ્ય સમય જાય. એવા એક સમયમાં ત્રણકાળ ત્રણલોકનું જ્ઞાન થાય છે અને દરેક પદાર્થમાં દ્રવ્ય-ગુણ-પર્યાય ત્રણ છે. તું એક પર્યાય ને આ ત્રણને જાણો? એવા અનંતા ત્રણને જાણો? એ આપનું સર્વજ્ઞનું ચિહ્ન છે, એ આપનું સર્વજ્ઞનું લક્ષણ છે. એ અમને બેઠું છે, એમ કહે છે. સમજાણું કાંઈ?

પ્રભુ! સમય એક. ‘ક’ બોલે એમાં અસંખ્ય સમય (જાય). આહાહા..! એક સમયમાં વ્યવહારથી અનંત દ્રવ્ય જે એક એક દ્રવ્યમાં દ્રવ્ય-ગુણ-પર્યાય ત્રણેય છે, સમયનો ભાગ પડતો નથી અને આ દ્રવ્ય-ગુણ-પર્યાય ત્રણ છે. એકમાં ત્રણ જાણે એવા અનંતાના ત્રણ જાણે. એક સમયમાં અનંતાના દ્રવ્ય-ગુણ-પર્યાયને જાણે. પ્રભુ! એ કહ્યું, અમને થયું કે આપ સર્વજ્ઞ છો. આહાહા..! સર્વજ્ઞ સિવાય એવી વાણી કદી નીકળે નહિ. આહાહા..! સમજમાં આવે છે?

સમય કોને કહીએ? જેના બે ભાગ પડે નહિ. એવા એક સમયમાં ભગવાન કેવળી ત્રિલોકનાથ ત્રણકાળ, ત્રણલોક (જાણે). આકાશનો જ્યાં અંત નથી, બહાર ચૌદ બ્રહ્માંડ છે એ અસંખ્ય યોજનમાં છે. ચૌદ બ્રહ્માંડ. એ સિવાય અનંત આકાશ ખાલી... ખાલી.. અનંત... અનંત... અનંત.. અનંત... અનંત... દશેય દિશામાં ક્યાંય અંત નથી. એમાં આ ચૌદ બ્રહ્માંડ એક રાય સમાન છે. રાય સમાન. અલોક અનંત... અનંત... અનંત... અનંત આકાશ. ચાલ્યું જ જાય છે. આકાશનો ક્યાં અંત છે? અંત હોય તો પછી શું? આહાહા..! એનું પણ જ્ઞાન આપ એક સમયમાં કરો છો. આહાહા..!

આ દેવની ઓળખાણ કરાવો છો. ણમો અરિહંતાણ કરે એમ કાંઈ દેવ... દેવ–દિવ્યશક્તિ, જેની એક સમયની પર્યાયમાં ત્રણકાળ, ત્રણલોકના દ્રવ્ય-ગુણ-પર્યાય એક એકના ત્રણ, એક એકના ત્રણ એવા અનંતના, સમયના ભેદ પડ્યા વિના એક સમયમાં પ્રભુ તમે જાણો છો. એ આપનું સર્વજ્ઞનું લક્ષણ છે. આહાહા..! એ આવ્યું. આહાહા..! ‘સમંતભદ્રઆચાર્યે’ ટીકા કરીને? ભક્તિ-સ્તુતિ કરીને? એ સ્તુતિમાં કહ્યું છે. આચાર્યો તો ગજબ કામ કરી ગયા છે. આહાહા..! કોઈપણ આચાર્ય દિગંબર હો, ગજબ કામ કરે છે. વીતરાગની વાણીએ વીતરાગને ભુલાવી દીધા. વીતરાગની વાણીમાં જ જાણે વીતરાગ છે. આહાહા..!

અહીં કહે છે, **‘પ્રગટ મહિમાવંત છે અને સમસ્ત લોકના એક (અનન્ય) નાથ છે.’** નાથ એટલે જાણનારા. નાથ એટલે રક્ષા કરનારા નહિ. નાથ છે ને? નાથ એટલે રક્ષણ કરનારા નહિ. નાથના બે અર્થ થાય છે. જોગક્ષેમના કરનારને નાથ કહે છે. જોગક્ષેમના કરનારને નાથ કહે છે. એનો અર્થ? જે ચીજ છે એને બરાબર જવા ન દે અને બીજી જોતી હોય નવી તો પ્રાપ્ત કરાવે, એ જોગક્ષેમ કહેવાય. જોગ અને ક્ષેમના ભાવને અહીંયાં જોગ કહે છે. આહાહા..! ભગવાન પાસે તો એ પણ નથી. આહાહા..!

બાપુ! અરિહંત કોને કહે! આહાહા..! કેવળજ્ઞાનની એક સમયની પર્યાય પોતાના દ્રવ્ય-ગુણને જાણે, પોતાની બીજી અનંતી પર્યાય વ્યક્ત છે એને જાણે, એક સમયની પર્યાય લોકાલોકને જાણે, એક સમયની પર્યાય એ એક જ વસ્તુ છે. આહાહા..! શું કીધું એ? એક જ પર્યાય. જ્ઞાનની એક જ પર્યાય. બસ. એક પર્યાય ત્રણકાળ ત્રણલોકને જાણે. એક સમયની પર્યાય દ્રવ્ય-ગુણને જાણે, એક સમયની પર્યાય પોતાની અનંતી પર્યાય છે એને જાણે. આહાહા..! આવી તત્ત્વની વાત છે, ભગવાન! આહાહા..! ઝીણી લાગે પણ વસ્તુ તો આવી છે.

પરમાત્મા ત્રણલોકનો નાથ 'સીમંધર' ભગવાન બિરાજે છે. ત્યાં બધા ભાષણ થાય છે. સિંહ આવે છે, વાઘ આવે છે, એકાવતારી ઇન્દ્ર આવે છે. પહેલા દેવલોકનો ઇન્દ્ર એકાવતારી છે. સુધર્મ દેવલોક, એનો ઇન્દ્ર અને એક મુખ્ય ઇન્દ્રાણી, બેય એક ભવ કરનાર છે. મનુષ્ય થઈને મોક્ષે જવાના છે. એ ભગવાન પાસે સાંભળવા જાય છે. આહાહા..! એ કેવી વાણી હશે! એકાવતારી–એક ભવે મોક્ષ જાવું નક્કી છે. ઇન્દ્ર અને ઇન્દ્રાણી ભગવાન પાસે સાંભળવા જાય. આહાહા..! સમવસરણ ચાલે છે ત્યાં. મહાવિદેહમાં પ્રભુનું સમવસરણ ચાલે છે. અરે..! ત્યાંનો વિરહ પડી ગયો. ભરતક્ષેત્રમાં પ્રભુનો વિરહ પડ્યો.

કહે છે કે તું પ્રભુ છો ને. તારો વિરહ તને નથી. તારો વિરહ તને નથી. તું આત્મા છો ને, નાથ! પૂર્ણાનંદ અને આ અમે પંચમઆરાના પ્રાણીને માટે અમે કહીએ છીએ. એમ ન સમજો કે પંચમઆરાના પ્રાણી એટલે કાળ નડતો હશે. એક કાળ બીજા કાળને અડે નહિ. આહાહા..! એ પ્રાણીને એમ કહે છે. પંચમઆરાના પ્રાણી, અરે..! અપ્રતિબુદ્ધને એમ કહે છે. ૩૮ ગાથામાં કહ્યું. આહાહા..! સમજે તો છે. સમજાયું એટલું પોતામાં સમજે છે. પણ 'સમયસાર'ની ૩૮મી ગાથામાં ત્યાં સુધી લીધું, પ્રભુ! હું જે સમ્યગ્દર્શનજ્ઞાન પામ્યો એ અપ્રતિહત છે. હું પડવાનો નથી. પાંચમા આરાના જીવ આમ બોલે છે. ૩૮ ગાથામાં છે. 'સમયસાર' ૩૮. આહાહા..! ભગવાને–મુનિએ જ્યારે એને સમજાવ્યું, સમજીને સમકિત પામ્યો, જ્ઞાન પામ્યો, ચારિત્ર પામ્યો. ૩૮માં પાઠ છે. અને કહે છે કે, પ્રભુ! આ અપ્રતિહત (છે). હું અહીં સમ્યગ્દર્શનથી પડું, એ કદી નહિ. પંચમઆરાના પ્રાણી (છે) તોપણ કહે સમ્યગ્દર્શન થયું એ પડશે નહિ. હું પડીશ નહિ. એવો ૩૮મી ગાથામાં પાઠ છે. 'સમયસાર'ની ૩૮ ગાથા. આહાહા..!

એ અહીં કહ્યું. **'મોહભાવના અભાવને લીધે તેમને ખરેખર સમસ્ત રાગદ્વેષાદિ સમૂહ તો છે નહિ.'** ભગવાનને. આહાહા..! **'દ્રવ્યભાવસ્વરૂપ એવો આ બંધ કઈ રીતે થાય?'** ઓહોહો..! વાણી પણ નીકળે છે તો કહે છે કે મનપૂર્વક નહિ. જ્ઞાનપૂર્વક તો નથી જ. શું કહ્યું? વાણી જે ભગવાનની... ભગવાનને ઓળખવા, બાપુ! એ વાત કાંઈ સાધારણ છે? ભગવાન ત્રિલોકનાથ અરિહંતદેવ કહે છે કે અમને વાણી તો નથી. અમે વાણી તો બોલતા પણ નથી. ઇચ્છા જ નથી. અમે તો આનંદ જ્ઞાનમાં છીએ. આહાહા..! ભાષાની પર્યાય

પણ થાય છે. એ આવે છે. ભવિજનના પુણ્યને કારણે. એ સ્તવનમાં આવે છે. 'ભવિ ભાગનવશ' એ પણ નિમિત્તથી કથન છે. ભવિ ભાગન કે વશ, એ નિમિત્તથી કથન છે. આહાહા..!

એ સમયે વાણીની પર્યાય દિવ્યધ્વનિમાં બરાબર થવાની હતી તે વાણી થઈ છે. એની ઇચ્છા તો કર્તા નહિ, પણ એનું જ્ઞાન કર્તા નથી. કેવળજ્ઞાન જ્ઞાન છે, તો જ્ઞાનની પર્યાય પણ વાણીની કર્તા નથી. આહાહા..! એમ બધા પ્રાણી. ભગવાન! તું આત્મા જ્ઞાનસ્વરૂપ છો ને, નાથ! જ્ઞાન કોને કરે? આ જ્ઞાન તો બીજા દ્રવ્યમાં અભાવરૂપ છે. આ જ્ઞાન એમાં અભાવરૂપ છે અને પરદ્રવ્યના અભાવરૂપ આ જ્ઞાન છે. તારું જ્ઞાન પણ વાણી કરે અને શરીરને હલાવે, પ્રભુ! એ વાત બને નહિ. ગજબ વાત છે. વીતરાગ માર્ગ... આહાહા..! સર્વજ્ઞ પરમેશ્વર અરે..! ત્રિલોકનાથના વિરહ પડ્યા. ભરતમાં ભગવાન નહિ. ભગવાન રહી ગયા મહાવિદેહમાં. આહાહા..! વાણી રહી એક. વાણીમાંથી ભગવાન કાઢવાના છે. એ કાંઈ વાણીમાંથી નહિ નીકળે. પોતાનો ભગવાન પોતાના ભગવાનમાંથી નીકળશે. ગજબ વાત છે.

શ્લોક-૨૯૦

(मंदाक्रांता)

एको देवस्त्रिभुवनगुरुर्नष्टकर्माष्टकार्धः
सद्बोधस्थं भुवनमखिलं तद्गतं वस्तुजालम्।
आरातीये भगवति जिने नैव बंधो न मोक्षः
तस्मिन् काचिन्न भवति पुनर्मुर्च्छना चेतना च।।२९०।।

[શ્લોકાર્થ :–] ત્રણ લોકના જેઓ ગુરુ છે, ચાર કર્મનો જેમણે નાશ કર્યો છે અને આખો લોક તથા તેમાં રહેલો પદાર્થસમૂહ જેમના સદ્‌જ્ઞાનમાં સ્થિત છે, તે (જિન ભગવાન) એક જ દેવ છે. તે નિકટ (સાક્ષાત્) જિન ભગવાનને વિષે નથી બંધ કે નથી મોક્ષ, તેમ જ તેમનામાં નથી કોઈ [1]મૂર્છા કે નથી કોઈ [2]ચેતના (કારણ કે દ્રવ્યસામાન્યનો પૂર્ણ આશ્રય છે.) ૨૯૦.

---

૧ મૂર્છા = બેભાનપણું; બેશુદ્ધિ; અજ્ઞાનદશા.
૨ ચેતના = ભાનવાળી દશા; શુદ્ધિ; જ્ઞાનદશા.

શ્લોક-૨૯૦ ઉપર પ્રવચન

બીજો શ્લોક.

एको देवस्त्रिभुवनगुरुर्नष्टकर्माष्टकार्धः
सद्बोधस्थं भुवनमखिलं तद्गतं वस्तुजालम्।
आरातीये भगवति जिने नैव बंधो न मोक्षः
तस्मिन् काचिन्न भवति पुनर्मुर्च्छना चेतना च।।२९०।।

શ્લોકાર્થ :– આહાહા..! **'ત્રણ લોકના જેઓ ગુરુ છે, ચાર કર્મનો જેમણે નાશ કર્યો છે...'** ભાષા, કથની આવે (કે) ચાર કર્મનો નાશ કર્યો. કર્મ તો જડ છે. જડનો આત્મા નાશ કરી શકે? પણ એ નિમિત્તથી કથન છે. આ વ્યવહારકથન છે કે નિશ્ચયકથન છે એ સમજ્યા વિના ગોટા વાળે. છે? ભગવાન ચાર ઘાતિકર્મનો નાશ કરે એ નિમિત્ત છે. એ કર્મ છે, કર્મરૂપી પર્યાય પરિણમી છે. એ છૂટીને અકર્મરૂપ પરિણમે એવી એની તાકાત છે. ભગવાનને કેવળજ્ઞાન થયું માટે ચાર ઘાતિકર્મનો નાશ થયો... આહાહા..! એમ પણ નથી. બહુ ફેર. આહાહા..!

મુમુક્ષુ :– ઉલટપુલટ.

ઉત્તર :– દુનિયાથી ઉલટપુલટ વાત છે, ભાઈ!

પરમસત્ય, પરમસત્યનો પોકાર છે. સર્વજ્ઞ ભગવાન ત્રિલોકનાથ એનો પરમસત્યનો પોકાર જગત પાસે છે. જગત સાંભળે, સમજે કે નહિ સમજે, પણ એનો પોકાર આ છે. મારી સામું જોતા પણ તને રાગ થશે. હું પરદ્રવ્ય છું. તારું દ્રવ્ય અને મારું દ્રવ્ય કદી એકમેક છે નહિ. અને મારાથી તને લાભ થાય એ બિલકુલ કિંચિત્ ખોટી વાત છે. આહાહા..! એ તો કેવળી કહે. વીતરાગ કહે. બીજા તો ઘર-બર ચલાવી દેશે.

આ જ્ઞાનસ્વરૂપ ભગવાન.. એ કહે છે કે એટલું જ્ઞાન મારામાં ઉત્પન્ન થયું તોપણ હું વાણીનો કર્તા નથી. મારો ભાવ તો મારામાં કામ કરે છે. મારામાં આનંદ અને શાંતિનું કામ કરે છે. વાણી બોલવામાં મારું જ્ઞાન કામ કરતું નથી. આહાહા..! છે?

'ચાર કર્મનો જેમણે નાશ કર્યો છે...' એ પણ વ્યવહાર. કર્મ પર છે, આત્મા પર છે. તો પર પરનું કાંઈ કરી શકે એમ ત્રણકાળમાં બને નહિ. આ તો ટૂંકામાં લખાણ કરવું હોય તો કેમ કરે? ટૂંકામાં એ લખાણ કર્યું. ભગવાને ચાર કર્મનો નાશ કર્યો. ભગવાન તો કેવળી, પૃથક્, એ ચાર કર્મ જડ. એ જડને અડતા પણ નથી. અડ્યા નથી તો નાશ શી રીતે કરે? આહાહા..! પણ એ કર્મ જે થનારી પર્યાય છે એ એનો અકર્મ થવાનો પર્યાયનો કાળ હતો. કર્મરૂપી પર્યાય જે છે, અહીં ભગવાનને જ્યાં જ્ઞાન થયું તો કર્મરૂપ પર્યાય જે

છે એ અકર્મરૂપ થઈ. એ આને કારણે નહિ, કેવળજ્ઞાનને કારણે નહિ. આહાહા..! ગજબ વાત છે. જગતને વીતરાગમાર્ગ સર્વજ્ઞનો માર્ગ અંદરમાં બેસવો, બાપુ! અલૌકિક વાત છે. ભવના અભાવ કરે એવી આ વાત છે. એ છે ને, ભાઈ! વાત એવી છે. અરે..રે..! આહાહા..!

'ત્રણ લોકના જેઓ ગુરુ છે, ચાર કર્મનો જેમણે નાશ કર્યો છે અને આખો લોક તથા તેમાં રહેલો પદાર્થસમૂહ જેમના સદ્‌જ્ઞાનમાં સ્થિત છે,...' ભાષા જુઓ! જેના જ્ઞાનમાં લોકાલોક સ્થિત છે. છે નહિ. લોકાલોક સંબંધી પોતાનું જ્ઞાન છે, એ જ્ઞાનમાં લોકાલોક જણાય છે. એ કારણે લોકાલોક પોતાના જ્ઞાનમાં છે એમ કહેવામાં આવે છે.

બીજી વાત. લોકાલોક છે તો અહીંયાં કેવળજ્ઞાન થયું એમ પણ નથી. કેવળજ્ઞાન થવામાં પરની અપેક્ષા છે જ નહિ. એક સ્વઆશ્રય ભગવાન ત્રિલોકનાથ આત્મા અનંત આનંદનો ધણી, એ સ્વઆશ્રયમાં જ્યાં જાય છે ત્યાં કેવળ પામે છે. આહાહા..! સમજાણું કાંઈ? જરી ઝીણું પડશે, પ્રભુ! પણ હવે સમજવા જેવી વાત છે આ. આખો દિ' મેં કાર્ય કર્યું. આ કર્યું ને આ કર્યું ને આ કર્યું. આહાહા..! પ્રભુ! તું તો જ્ઞાતા છો ને. પ્રભુ! તું તો જ્ઞાનસ્વરૂપ છો ને. જ્ઞાનસ્વરૂપ શું કરે? જ્ઞાનસ્વરૂપ જાણે-દેખે. જ્ઞાનસ્વરૂપ કરે? આહાહા..! આકરી વાત છે. પરમસત્ય તો આવું છે, બાપુ! આહાહા..!

'તેમાં રહેલો પદાર્થસમૂહ જેમના સદ્‌જ્ઞાનમાં સ્થિત છે,...' ભાષા જુઓ! લોકાલોક જ્ઞાનમાં સ્થિત છે. એનો અર્થ કે લોકાલોક તો લોકાલોકમાં છે, પણ એ સંબંધી જે જ્ઞાન (તેમાં લોકાલોક ઝળકે છે). ખરેખર તો ભગવાન લોકાલોકને જાણે એ અસદ્‌ભુત વ્યવહાર છે. આકરું પડશે. ભગવાન કેવળી લોકાલોકને જાણે એ અસદ્‌ભુત વ્યવહાર છે, પરવસ્તુ છે. પણ પોતાની પર્યાયમાં એ સ્વ અને પર જાણવાની તાકાત છે તો પોતાથી જાણે છે. પોતામાં પોતાથી જાણે છે. આહાહા..! ગજબ છે. બાપુ! મારગડા જુદા, પ્રભુ! સાધારણ માણસ દયા પાળો, વ્રત કરો, પડિમા લઈ લ્યો ને આ લઈ લ્યો. બાપુ! અનંતવાર કર્યા પ્રભુ! પણ સત્યને હાથ દીધો નથી તેં. સત્યને સ્પર્શ કર્યો નથી તેં. આહાહા..! એ અહીંયાં કહે છે.

'સદ્‌જ્ઞાનમાં સ્થિત છે,...' છે? **'તેમાં રહેલો પદાર્થસમૂહ જેમના સદ્‌જ્ઞાનમાં સ્થિત છે, તે (જિન ભગવાન) એક જ દેવ છે.'** જગતમાં એક જ દેવ ભગવાન અરિહંત છે. આહાહા..! ભલે ને બધા ઘણા દેવ કહે પણ એક જ દેવ છે. એ સિવાય કોઈ દેવ છે નહિ. આહાહા..! વૈષ્ણવમાં કર્તા કહે, શ્વેતાંબરમાં ભગવાનને રોગ કહે, શ્વેતાંબરમાં ભગવાનને રોગ કહે છે. કેવળીને રોગ! એ દવા ખાય. બધું ખોટું છે. વીતરાગમાર્ગથી વિરૂદ્ધ છે. વીતરાગમાર્ગ તો આ છે. આહાહા..!

મુમુક્ષુ :– જ્ઞાનીનો એક જ મત છે.

ઉત્તર :– એક જ મત છે. 'એક હોય ત્રણકાળમાં પરમારથનો પંથ.' એક જ મત– અભિપ્રાય ત્રિકાળમાં છે. આહાહા..!

'જેમના સદ્દજ્ઞાનમાં સ્થિત છે, તે (જિન ભગવાન) એક જ દેવ છે.' આહાહા..! દિવ્યશક્તિ પ્રગટ કરી, દેવ–આત્મદેવ શક્તિરૂપ ભગવાન છે. ભગવાનમાંથી પર્યાયમાં ભગવાન આવ્યા. પ્રાપ્તમાંથી પ્રાપ્તિ થઈ. કૂવામાંથી અવેડાને શું કહે છે? હોજમાં પાણી આવે છે. કૂવામાં ન હોય તો હોજમાં ક્યાંથી આવે? એમ ભગવાનઆત્મા અંદર કેવળજ્ઞાન અનંત અનંત ગુણનો સાગર છે. અનંતગુણનો સાગર-દરિયો ભર્યો. આહાહા..! એમાંથી કેવળજ્ઞાન આવ્યું છે. સમજાણું કાંઈ?

'તે નિકટ (સાક્ષાત્) જિન ભગવાનને વિષે નથી બંધ...' આહાહા..! **'કે નથી મોક્ષ,...'** બેય પર્યાય થઈને? બંધ અને મોક્ષ બે પર્યાય (છે). પર્યાય એ વ્યવહારનયનો વિષય છે. આહાહા..! છે? મોક્ષનો અર્થ આ. પર્યાયમાં તો મોક્ષ છે. બંધ પર્યાય છે. પણ એ બંધ અને મોક્ષ એ પર્યાય છે. સંસાર પણ આત્માની પર્યાય છે. બાયડી, છોકરા, કુટુંબ એ સંસાર નથી. એ ત્રણકાળમાં સંસાર નથી. સંસાર, સંસરણ ઇતિ સંસારઃ. પોતાના સ્વરૂપથી હટીને રાગ-દ્વેષમાં આવે એ સંસાર. આહાહા..! એ પર્યાય છે. મોક્ષ પણ એક પર્યાય છે, બંધ પણ એક પર્યાય છે. એ પર્યાયને વ્યવહાર કહીને એ ભગવાનને નથી એમ કહ્યું. આહાહા..! એક એક શબ્દમાં..

'તેમ જ તેમનામાં નથી કોઈ મૂર્છા કે નથી ચેતના (કારણ કે દ્રવ્યસામાન્યનો પૂર્ણ આશ્રય છે.)' ચેતના એટલે નવું કાંઈ કરવું છે, ચેતના વિશેષ કરવી છે, એ કેવળીને છે નહિ. એ પૂર્ણ થઈ ગયા છે. વિશેષ કહેશે... (શ્રોતા :– પ્રમાણ વચન ગુરુદેવ!)